

DE
CORNELIO NEPOTE.

DISSERTATIO INAUGURALIS

QUAM

CONSENSU ET AUCTORITATE AMPLISSIMI
PHILOSOPHORUM ORDINIS

IN

CAESAREA LITTERARUM UNIVERSITATE
DORPATENSI

AD GRADUM

DOCTORIS PHILOSOPHIAE

RITE OBTINENDUM

CONSCRIPSIT ET LOCO CONSUETO PUBLICE
DEFENDET

Alphonsus Malicki,
LITHUANUS.

SIBIGER
ACADEMIA
DORPAT

DORPATI LIVONORUM,

TYPIS J. C. SCHÜNMANNI, TYPOGRAPHI ACADEMICI.

MDCCCXXXII.

D 62747

I m p r i m a t u r

haec dissertatio ea conditione, ut quum primum ex officina emissa fuerit, quinque eius exempla collegio libris inspicendis praeposito tradantur.

Dorpati Cal. Febr. a. MDCCCXXXIII.

Dr. Frid. Neue,
Decanus,

PRAEFATIO.

U t de Cornelio Nepote hanc dissertationem ederem, non voluntate mea, sed temporum necessitate adductus sum. Aliud saltem suadebat animus. Jam pridem enim operam meam in vitam Thebanorum summi illius Epaminondae enarrandam conferebam, quumque satis amplam rerum copiam haberem ad hunc finem necessariarum, et ad vivum, ut par erat, celebrandum colligerem vires; extemplo inopinatis quibusdam rationibus intercedentibus, incepta deserre et ad aliam rem animum appellere coactus sum. Quae res per mihi molesta duplici potissimum erat ex causa: argumentum enim per se pulcherrimum

atque utilissimum iam satis animum alliciebat, tum etiam ad id tractandum a Morgensternio viro summo, praeceptore benevolentissimo, excitabar.

Sed quae iam nunc ad rem tractandam collecta habeo, quaeque olim proximus feret dies, si digna videbuntur, quae promantur in lucem, et viri carissimi voluntati, et propriis studiis obtemperans elaborare non negligam.

Quid in hac dissertatione de Corn. Nep. a nobis praestitum sit, facillimum est cuique opus iudicare. Quapropter aliis omnibus missis, nunc libros quibus qui Corn. ornare velit indigeat, quibusque ipsi etiam ex parte adiuti sumus, non omnes, sed maioris utique ponderis, percensebimus.

Antiquorum utilissima quaeque collegit *Bardilius* in ed. C. N. a se parata T. I. ibique eius propriam dissertationem positam, iterum iterumque legere ne negligas.

C. J. G. Mosche. Ueber Corn. Nep. in li-

bro qui inscribitur: Allg. Jahrbuch der Universitäten. Binis partibus constans prior: Ueber Corn. Nep. als Schriftsteller (I. Bd. III. Heft 1798.); posterior: Ueber C. N. als Schulbuch (I. B. V. Heft 1799.)

Eiusdem. de eo quod in C. N. faciendum restat. Francof. ad Moen. 1802.

Eiusdem C. N. liber qui inscribitur J. E. VV. utrum opus integrum an vero operis maioris pars quaedam sit habendus Lubecae 1807.

C. H. Tzschucke Prooemium in C. N. in sua ed. C. N. Gottingae 1804. parata.

F. N. Titze de C. N. vita, scriptis et usu: cf. eius Bibl. lat. classica T. II. Pragae 1813.

G. F. Rink Saggio di un esame critico per restituire ad Emil Probo il libro *de v. e. impp.* Venetiis 1818.

Joel Kohon Considerazioni sul Saggio cet. Milano 1819.

Jul. Held Prolegg. ad vitam Attici quae vulgo C. N. adscribitur. Vratisl. 1826.

J. C. Daehne Disputatio de vv. exc. imp. C. N., non Aem. Probo, attribuendis. 1827.

His omnibus accessit *Ferd. Bankii* de C. N. vita et scriptis commentatio. Quedlinburgi 1827. 4. Concessa mihi autem fuit a *Frid. Nevio*, viro doctissimo. Ad eam diligentius excutiendam iam non amplius tempus mihi ad id necessarium suppetebat. Jam enim ad typothetam fere hic libellus meus delatus erat, quando ea mihi uti contigit. Quod eo aegrius fero, quod Rankius ingenii acumine et eruditione insigni pollens, inter adversarios huius opinionis quam sequor, ponendus est. Commentatio haec in duas potissimum divisa est partes: altera in vita. C. N. enarranda versatur, scripta percenset ac scrutatur altera. Utramque praecessit brevior quaedam introductio, tractans tum de causis quae scriptorem compulerint ad hoc scribendi genus arripi-

endum, tum quo animo hae res elaborari tum soleant tum debeant, enarrans. Haec quum mihi maxima ex parte vehementer arriserit tamen non tota persuasit. Ubi enim ad vv. exc. imp. commemorandas delatus est p. 3. addit, opus hoc Aemilio Probo abiudicatum et C. N. esse adscriptum Lambini potissimum auctoritate; hunc autem ne id quidem demonstrasse, a Corn. Nepote librum, huic ab omni parte similem, scriptum extitisse. Quod ad me attinet equidem non assequor, cur non eodem iure ii qui Aem. Probum defendunt, ita sint interrogandi. Deinde haec tanta securitas ac fiducia nescio cui generi argumentorum innitatur. Mihi sane rem apud animum reputanti, argumentaque pensitanti, nullius tantum pondus esse apparuit, ut eum qui contraria arripiat credatque, obruat atque atterat. Quamobrem aut ab ipso Rankio olim clariorem rei expositionem expectem, aut Rinckii illius opus laudatum, quo sine dubio Rankius nunc contentus sit,

quam clivissime legisse cupiam. Ambae autem illae dissertationis partes, tam quae de vita, quam quae de operibus C. N. agat, displicere non poterunt, nisi quod in hac posteriore, arbitrio potius quam iudicio usum fuisse crediderim, quum ex omnibus, quotquot Cornelio apponantur, operibus de duobus tantum constare opinetur. *Chronicon* enim libros et opus de *viris illustr.* sola C. N. sine ulla dubitatione concedi posse contendit. Ueberiori in hanc commentationem disquisitioni in praesens supersedemus, ne fines opellae instum modum excedant.

Quis leget haec? — Min tu istud ais? Nemo hercule. —
Nemo
Vel duo, vel nemo.

I.

Librum qui latinitatis studiosae iuventuti fere primus in manus tradi solet, quem et ipse olim tanto studio tractavi, simulatque uberiores quandam notitiam de latinarum litterarum fati acquirere coepi miratus sum ad nostram usque aetatem auctore quodam certo carere, jam huic adscribi iam illi, iam ad Romanarum artium laetissima tempora referri, iam in ultimae aetatis scriptorum seriem miserrime detrudi; longum per temqus διάδοχα opiniones divulsas, fortes utrinque patronos extitisse, de re tamen ipsa nihil certi constitutum esse. Profecto fere nullum aliud in tota antiquitate invenitur opus, de quo tam multa a viris doctis in utramque partem sicut disputata, quam multae, eaeque diversissimae de huius libelli fati fortunaque opiniones extant. Sive enim auctoris nomen atque aetatem, sive li

belli indolem ac naturam, sive eius virtutes ac vitia spectas; dici vix potest, quanta in iis insit opinionum varietas, iudiciorumque inconstantia. Equidem non is sum qui sperare ausim, difficultates quae doctissimos viros impediverint me tollere posse. Me tamen non deterret magna auctoritatum copia, aut quid profecto in tanto philologiae studio inveniri potest, quod non saepius a variis viris doctis variae ac late tractatum sit? Saepe etiam maximae difficultates animos addere solent.

Has quibus opus hoc *viarum excellentium imperatorum* laborat, contemplanti mihi venit in mentem doctorum virorum disputationibus me quoque immiscere, et quoniam semper nobis libentius quam aliis credere solemus, propriis viribus tenebras, quibus obvolutum sit opus, dissipare conari: ac si denique nil aliorum hic causa perfecimus, tamen suscepti nos non poenitebit laboris.

Quis igitur sit auctor libelli appellandus, quaerunt vv. dd. prope ex hoc inde tempore, quo primum renatum studium bonarum artium, ad antiquitatis quoque doctrinam interius cognoscendam homines adegit. Investiganti enim primo aspectu talia argumenta sese offerunt, quae in diversissimas partes iudicium trahere videantur. De duobus autem viris antiquitatis potissimum est cogitatum: alter erat Cornelius Nepos, aureae scriptor aetatis; alter Aemilius Probus, qui Theodosio imperante saec. IV

post Chr. vixit. Immensum profecto, quod unusquisque facile perspicit, hos inter viros tanta diversitate aetatis disiunctos in iudicandi, sentiendique ratione, in sermonis usu et colore intercedere debebat discrimen. Quod eo maiorem merito admirationem excitat, quum tam diversis scriptoribus vv. dd. opinione idem opus assignetur. Quid igitur? nullane mali medicina? adeone res omnes ad id necessariae desiderantur, ut animum despondeamus, atque ullum remedium laboranti huic rei afferri posse negemus? minime vero, non ita omnibus adminiculis caremus, ut ab inquirendo in rem tam facile dimoveri nos patiamur. Verum ob oculos habemus, dum ne partium studio corripiamur, dum ne novitatis amorem pluris quam ipsam veritatem faciamus. Neque obliviscamur unamquamque aetatem viros edere mediocres, atque auream latinitatis aetatem non tantum aureos homines protulisse, pariter ab ingenii laude ac morum candidorum commendatos ¹⁾. Antequam tamen meam sententiam in lucem protraham, age primum argumenta quae in utriusque viri rem aliquid facere videantur, exponam; iisque recte perpensis, veritatem investigare conabor.

¹⁾ Haec *Heldii* potissimum causa annotata sunt. Qui qualem sibi sinxerit Cornelium Nepotem, postea quoque observandi occasio erit.

Aemilii Probi ¹⁾ nomen, quem alii libri *Aemylium*, alii *Haemylium*, alii denique *Emilium* vocant, in nonnullis codd. mss. extare ii testantur, quibus copia data est eorum tractandorum ²⁾. Primae tunc editiones hanc librorum auctoritatem sequuntur omnes Aemilium Probum exhibebant, ita tamen ut Corn. Nep. nomen non adderent. Atque omnes eruditissimi viri acerrime partes Aemilii longum per tempus tuebantur. Firmabant eorum opinionem versiculi additi in fine cod. ms. Burgensis, quosque alii etiam duo tresve repetiverunt, qui scriptoris et nomen Aemilium Probum et aetatem sub Theodosio notare credebantur. Horum ineptiam versiculorum ostendit iam Lambinus in praefatione ad Corn. Nep. Versus vero hi sunt:

Vade liber noster, fato meliore memento,

Cum leget haec dominus, te sciat esse meum.

Nec timeas fulvo scriptos diademate crines,

Ridentes blandum vel pietate oculos.

Communis cunctis hominum sed regna tenere

Se meminit, vincit hinc magis ille homines.

1) Sic vulgo libri editi. Aemylium habet cod. ms. Danielis; sic legit Hieronymus Magius Miscell. IV. 15. Haemylium cod. Leid. Emilium exhibet cod. Voss. Chart. B. et axen.

2) Notante Buchnero annotat. ad praef. init., nusquam solum Probi nomen invenitur: imo in omnibus Cornelianum simul legitur.

Ornenfur steriles: facilis tectura libelli,

Theodosio et doctis carmina nuda placent:

Si rogat auctorem, paullatim detege nostrum

Tunc domino nomen: me sciat esse Probum.

Corpore in hoc manus est genitricis, avique, meaque:

Felices, domini quae meruere manus.

Haec sunt argumenta, quae iis externa quam dicunt crisis suppeditabat. Quae quum fulcire conarentur, ad opus ipsum se converterunt, quo diligenter tractato naevis quibusdam in stilo, vocabulis insolitis et apud Ciceronem non usitatis, dicendi rationibus, soli huic auctori propriis, iusto plus offendi coepti sunt. Sed iam pridem multi eorum sagaciores, qui Aemilium Probum auctorem esse contendebant, variis difficultatibus impliciti, quum quo se reciperent, non haberent, nihil certi se de his rebus statuere posse fatebantur. Quamvis enim haec argumenta satis per se firma esse opinarentur, eo tamen offendebantur, quod auctor hic Theodosiani saeculi, T. Attici mentionem fecerit, ut sui aequalis et amici. Id enim in praefationis initio ab auctore factum esse videbant, ubi sic legitur: „*Non dubito fore plerosque, Attice*“ cet. Quod quum nullo modo cum eorum opinione coniungi potuisset, legendi rationem corripiebat. Hieronymus Magius (Miscell. IV. 5) emendabat, *qui Atticae hoc genus scripturae*, cod. ms. cuiusdam, ut aiebat, auctoritate fretus, quem solus vidit; nemo enim prae-

ter eum tale quid in mss. se legisse testatur.¹ Ceterum quam inepte id fecerit, quisque facile intelliget. Qui tamen non videt, libenter eum ad Lambinum dimitto in praefatione, hac de re copiose disserentem. Imo ne id quidem explicare poterant, unde scriptor aetatis Theodosianae stilum ac sermonem sibi tam purum, simplicem illum colorem, ac nativum, illam sententiarum salubritatem conquisiverit. His et multis aliis difficultatibus quas iis suppeditabat libellus, impediri sese videbant. Sic dubitantes quid statuerent, nescio quae vv. dd. sunt hallucinati. Instar omnium erit Hieronymus Magius in epist. ad Greg. Angelerium et Paulum Ligium²). Rem varie invertendo modo Aemilium suum Probum aureae scriptorem faciebat aetatis, alii vero Probo cuidam versiculos assignabat, hos autem aiebat ab indocto quodam librario illi aurato Probo Aemilio esse suppositos: modo Probum Theodosii credebatur aequalem, Atticum autem, cuius mentio fit in libello, non illum T. Pomponium esse, sed alium quendam, qui a. 400. cum Caesario cos. fuisse perhibetur³). Et quo liberius ita sibi hariolari liceret, satis ingenue init. epist. suae professus

1) Epistola haec invenitur in editione Com. Nep. a Bardilio parata p. LXXI. sqq.

2) Magius enim coniciebat in vita Catonis III. 5., Titum Pomponium inscitia librarii esse adscriptum.

est, sibi de vero libelli auctore, deque eius aetate plane nil certi compertum esse. Haec tamen vv. dd. dubitatio haud longum tempus postea mansit: Lambinus enim¹), qui primus uberius patrocinium Cornelii suscepit, sustulit eam de medio, ex eiusque temporibus Cornelio Nepoti liber hic a plurimis adiudicabatur. Haud omnino tamen nomen Aemilii erat deletum, in editisque libris una cum Cornelii nomine comparuit: ut in ed. Jo. Savaronis, *Aemilius Probus seu Cornelius Nepos*. Sic et Andr. Schottus alique septimo decimo saeculo. Sed eos qui ita librum inscripserunt, illa coniunctione *seu* non aliud quid notasse quam *seu potius*, scias.

Verum enim vero uti semper homines extiterunt, qui novis rebus studendo gloriam sibi inde comparare sperarent, sic et proximis temporibus exortus est *Rinckius*, qui Cornelio Nepoti librum hunc omnium consensu adscriptum auferre, Aemilioque reddere voluit. Non contigit mihi tam esse felici, ut quum nunc quae de vitis excell. impp. sentiam, describo, eo etiam utar subsidio. Huic Rinckio respondit *Jöel Kohen* Tergestinus: sed hunc etiam librum nos in usum vocare non pot-

1) Sensit id primus omnium, quod equidem sciam, Obertus Gifanius. cf. eius index Lucretianus v. *refutatus*.

uisse vehementer dolemus ¹⁾). Equidem nunquam satis mirari potero, quomodo tandem Rinckius post perfectissimos illos Lambini aliorumque labores de Aemilio quaedam somniare potuerit, quum vel diligentissime mihi haec perscrutanti ne minimum quidem argumentum apparuerit, quod partes Aemilii defendere videretur, praeter haec quae iam notavi antea, quae qualia sint, quam infirma ac futilia, per se patet. Eorum debilitatem iam paucis demonstravimus nonnulla in sequentibus addituri. Idem tamen Rinckius tam inconsiderate egit, ut quum reliquas vitas Corn. Nep. abiudicaret, Attici vitam, quae et sententiarum natura et sermonis atque orationis colore simillima reliquarum est, genuinam statuerit. Sensit hoc *Jul. Heldius*, et in libro, quem iam laudavimus Attici quoque vitam Corn. Nep. ut tanto scriptore indignam sustulit. Et quo facilius lectori imponat, primo ceteros omnes quodcunque Corn. Nep. partes niti sunt vehementer carpit, deinde quam pulcherrimis coloribus imagine Corn. Nep., de ingenio utique adumbrata, libellum vitarum excell. imp. pariter atque ipsam illam Attici vitam, opus miserrimum nervis omnino et omni pulchritudine destitutum esse dicit. Huius

---

1) Augebant desiderium, quae *Jo. Christoph. Daehne* de libello illo *Rinckii* praef. suae p. X. eloquutus est.

argumenta referre alias non negligemus, nunc unde egressi sumus redeuntes.

Atque elumbes illos versiculos iterum revocantes, ne cui magnam quandam auctoritatem habere videantur, pauca addemus. Etenim videmus, quosdam eorum causa in errorem esse inductos. Atqui consideranti eos diligentius cuique spero apparebit, eos ne *γῆ* quidem de libri vero auctore continere. Verba enim ut *vade liber noster*; et *te sciat esse meum*, et *si rogat auctorem, paulatim detege nostrum Tum domino nomen: me sciat esse Probum*, ultimo horum versiculorum satis superque refutata esse videntur. Quid enim significat illud *Corpore in hoc manus est genitricis, avique, meaque*, nisi Probum hunc, quicumque sit, fateri se auctorem tantam describendi libelli esse et videri debere. Ne somniasse quidem unquam videtur hic librarius, tantam sibi olim gloriam futuram, ut quae descriperit solum, a benevolis viris sibi adiudicarentur. Haec erat etiam Lambini in praefatione ad Corn. Nep. exposita sententia: cui de meo adiecerim, Probum illum non descripsisse tantum quae apud Corn. Nep. invenerit, sed in eo quoque operam suam collocasse, ut Corneliiana breviori quadam forma exhiberet. Haec vero quomodo a nobis sint intellecta, iam tum explicabimus, quando uberius hac de re disserendi occasionem nacti fuerimus: de ipso hoc opere quod nunc possidemus

loquunturi. Imo ipsa etiam horum versiculorum auctoritas non sine causa suspecta est, ut repetitorum a quibusdam tantum codd. solo Burgensi praeunte. Ex altera parte quanta quamque insignis cohors argumentorum, quae librum Corn. Nep. vindicent. Nam praeter codd. mss. auctoritatem nequaquam negligendam aliis etiam indiciis eo ducimur. Sive enim stilum spectas in tali linguae corruptissimae depravatione, quae Theodosii erat aetate, innumeris barbaris insolentissimisque tam singulis vocabulis quam dicendi modis hispidae, atque a pristino candore heu quantum diversae, unde sibi, quaeso, scriptor tantam amoenitatem oris comparasset? Sive sententias: quum in iudicandi ratione, cuncta ad civilium turbarum modum, quae tunc imperium vexabant, perversa erant et corrupta, scilicet hic Probus omnium suorum aequalium felicissimus solus et iudicii acumen et sententiarum gravitatem ac veritatem servare potuisse putandus est? Quam multa habet libellus quae eius aetatem vel evidentissime demonstrent, vel monere satis firmiter videantur: quid vero magis docet his verbis, quae praef. init. leguntur „*Non dubito fore plerosque, Attice*“: nisi huc Magii illius magicam artem in usum vocaveris, profecto vim et auctoritatem his verbis negare non potueris. Atticum vero non alium nisi T. Pomponium a scriptore hic commemorari docemur his in vita Cat. (III. 5): „huius de vita et mori-

„bus plura in eo libro persequenti sumus, quem se-
paratim de eo fecimus rogatu *T. Pomponii Attici*“. Excute ipsam Attici vitam, et quam innumera invenies quae luce clarius probent, auctorem operis non solum aequalem T. Pomponii Attici, sed etiam amicum et familiarem fuisse. Quae omnia singillatim persequutus essem, nisi viderem eorum tantam vim esse ac naturam, ut se ipsa statim attentius legenti offerant, et nisi vererem candidi lectoris, si quem unquam libellus hic nactus fuerit, patientia abuti. Ne igitur quae per se plana sunt explicando tempus incassum teramus, age promamus alia quaedam argumenta, quibus si horum auctoritas non augeatur, amplificetur tamen. Saepenumero enim solet scriptor noster res gestas exterarum civitatum enarrando, in suae quoque, patriae statum oculos convertere, easque cum suis comparare. Tunc vero non difficile est eruere, quamnam potissimum aetatem Romanae reipublicae in animo habuerit. Etenim luculentissime apparet, eum nulla alia tempora imperii Romani spectare, nisi ultima illa liberae reipublicae: quando, necquicquam reluctantibus bonorum omnium conatibus, tot summis miseriis calamitatibusque obruta, ad finem vergere coepit, ac denique viribus suis spoliata, earum magnitudini misere succubuit. Conferatur velim locus inter multos alios in Miltiade VI, ubi de honoribus Atheniensium antiquissimis, quibus prae-

stantissimos virtute viros ornabant, et de posterioribus loquitur, hosque cum suae aetatis praemiis a populo destinari solitis comparat. Nonne haec aperte designant, populum Romanum, non illum cascum, in honoribus praemiisque distribuendis parcum et circumspectum, nemini plaudentem, nisi qui suis virtutibus ac patriae amore publicam sibi comparaverit gloriam; sed effusum atque inconsideratum modo hunc modo illum laudibus et honoribus exornantem, prouti quis dolis animos eorum alliciendo suam pravitatem melius celaverit. Num vero haec ex altera parte cum Theodosii temporibus comparari possunt, ubi voluntas arbitriumque imperatoris pro legibus erat? Et (Agesil. IV) ubi postquam de pietate Agesilai obedientiaque erga eos qui republicae praeerant, loquutus est, haec addit: „Cuius exemplum utinam imperatores nostri sequi „voluissent“ Ridiculum profecto fuisset, si haec scriptor Theodosii aetate florens pronuntiasset, nulla enim occasio eiusmodi exclamationum a quopiam suppeditari poterat, tunc quando omnia unius nutu regebantur. Nonne vides Caesaris hic studia, aliorumque qui contrariam bonis viris partem tuebantur, in animo scriptorem habuisse? Dicat, velim, aliquis, quid de illo loco (in Eumene III) iudicari debeat, nbi gloria militaris Macedonum cum Romana sui temporis ab auctore comparatur. At haec nisi summus esset adulator, nullo pacto de Theo-

dosii temporibus pronuntiare poterat. Quid de illo (Eum. VIII. 2), ubi militum Macedonum insolentiam cum audacia Romanorum veteranorum contulit? num potest alia quaelibet aetas, nisi Attici Caesarisque notari? omnibus notissima sunt quae de iis a Cicerone (Philipp. II) narrantur, quaeque alii prodiderunt. Sed cur singulos locos excito et inde argumenta conquiro? Etenim haec est totius operis indoles, hoc ingenium, ut nos tum de rebus iudicandi ratione, tum singulis sententiis, tum in moribus describendis et cum sua aetate comparandis, fere unaquaque pagina evidentissime doceat, auctorem nulla alia nisi ea aetate vixisse, quam nos auream appellare solemus: et quidem tum potissimum, quando libera respublica summam adeptam gloriam singulorum regnandi cupidorum conatibus debilitari coepit ac frangi.

Praeterea legat quis praeclaram praefationem, et unusquisque bene moratus sentiet, eam non ab alio quoquam scriptam esse nisi ab eo qui aurea aetate vixerit. Tales enim ibi mores Romanorum adumbrantur, qui in hanc tantummodo aetatem quadrent nulli alii accommodari queant. Nimis sane longum tempus hic detineremur, si singulas res enumerare et considerare vellemus: satis est monere, praeter commemorata a nobis complura alia inveniri, praesertim in Dione, Eumene, Attico, quae huc potissimum faciant. Accedit quod quum permultorum

historicorum mentio apud eum fiat, nunquam commemoretur, qui aurea aetate sit posterior, ut Dio Cassius, Plutarchus alique. Neque ullam videmus causam, quin id Theodosii aequalis facere potuerit. Si haec omnia conferas argumenta et multa alia quae tunc suppeditare tibi conabimur quando de stili ac linguae huius libelli ratione sermo instituetur, attenteque perpendas, minime dubitamus quin tum nobiscum contra hos steteris qui Probo faverunt. De Probo autem ita sentio, eum non confecisse librum sed excrispsisse tantum, eique nihil toto hoc opere deberi, nisi forte permutationes nonnullas et naevos quosdam exceperis: sed de his alias uberius. Cui vero ex aurea illa aetate libellum hunc tribuas? equidem existimo consentienti omnium fere mss. testimonio Cornelio Nepoti, de quo alioquin etiam notitias, quae te huc ferant, inveneris, te, nisi summe harioleris, abiudicare non posse.

II.

De Cornelio autem Nepote, aureae aetatis scriptore, perexiguas habemus notitias. Pauca nobis de eo esse ab antiquis relata, iure mireris: nam et gente illustri, et scriptoris laude, clarus erat. Corneliorum enim gentem Romae clarissimam fuisse quis ignorat. In qua quum plebei, patricique es-

sent, quamam lege Cornelium Nepotem detruserit Heldius inter plebeios, equidem non perspicio. Ipse eum patricium an plebeium appellem nescio. Praenomen Cornelii Nepotis fugit nos, negligentia utique librariorum omissum: Romanos quippe omnes id habuisse, nemo est quin teneat. Caio ei praenomen fuisse valde verisimilis coniectura est, quod quum una littera *C.* notetur, facillime ante sequentem eandem litteram in nomine *Cornelius* excidere poterat. Haec antiquiorum opinio multis quoque recentiorum non displicuit. Cornelium summorum in republica virorum familiaritate usum fuisse, multis firmisque docemur indiciis. Teste enim A. Gellio (NN. AA. XV. 28. pr.) M. Ciceronis „ut qui maxime amicus familiarisque fuit“: idem eius epistolae ad Ciceronem docent, quarum Lactantius (III. 15.) mentionem fecit: idem Ciceronis epistolarum ad Cornelium fragmenta demonstrant, quorum nobis copiam fecerunt Macrobius (Saturn. II. 1.), Suetonius in Caes., Priscianus, Ammianus Marcellinus, quae in Corn. Nep. edit. a Bardilio comparata vol. II. p. 246. leguntur. A Catullo Cornelium in deliciis habitum fuisse, ex carmine eius primo, quo suum opus Cornelio dedicavit, videbis. Cum Attico autem tam coniuncte vivebat, ut ei librum de vitis excell. impp. consecrasset, et M. Catonis vitam eius rogatu conscripsisset, ipsum etiam Pomponium litteris celebrasset. Itaque amicitiae monumentum firmissimum

vitam eius a se scriptam reliquit. Ita vero ingenium summi viri, vita et facta sunt in ea adumbrata, ut a nemine id fieri potuisse existimes, nisi ab eo quocum Atticus coniunctissime familiarissimeque degerit. Quin ipse in vita Attici (XIII. 7.) testatur, se rebus eius domesticis interfuisse, proptereaque non audita ab aliquo sed a se visa referre.

Quo magis etiam admirationem movet silentium quod in tota antiquitate vel de parentibus eius, vel de die natali, vel denique de omnibus rebus quae eum spectent observatur. Satis probabiliter quidem Heldius temporis rationes computasse videtur. (Prolegg. p. 4. nota 4.). Is natus Corn. Nep. intra septuagesimos annos saeculi septimi U. c. evincit. (Errore quodam apud Heldium l. l. *sex*ti saeculi scriptum esse videtur). Neque haec ratio ab aliis de eius vita notitiis abhorret ¹⁾. Tenetur praeterea eum nunquam senatoriam dignitatem adeptum fuisse (Plin. epist. V. 2.). Unde facillime coniecere possumus, eum non magnorum honorum cupidum, fori strepitum omni studio fugisse, ac potius secretam vitam litterisque in domestica tranquillitate delectam, coluisse. Hostiliam, Veronensium vicum, *G. J. Vossio* duce, qui etiam *Alexandrum Beccellum* est sequutus, patriam eius fuisse plerique

¹⁾ Sullae eum tempora attingisse, Tzschuckeus suo modo probare voluit. cf. prooem. in C. N. p. VI.

omnes credidere ¹⁾. Heldius l. l. aliam, non ita scilicet usitatam, huic vulgari praeferendam censet, in eaque re Rezzonici (disquisitiones Plinianae vol. II. p. 58.) vestigiis insisit adeoque eum Parmae natum esse persuadere vult. Sed quum neque suam sententiam ad liquidum perducere potuerit, neque illam alteram Vossianam labefactare, haud enim incredibile est Padi accolam hunc appellari qui Veronae sit natns, litem adhuc sub iudice esse putem. Anno IV. principatus Augusti eum inclaruissse scribit Hieronymus Chron. Eusebiano. Neque id magis notum est, quando diem obierit supremum. Plinius (H. N. IX. 29. et X. 23.) refert, eum divi Augusti principatu esse defunctum. Eadem fere docuit familiaritas eius cum Tito Pomponio Attico, Cicerone, aliisque: quibus se omnibus superstitem fuisse ipse perhibet. Catullo eum superstitem fuisse, demonstrabit tibi locus in Attico c. XII; Ciceroni, ibid. c. XVI; Attico c. XIX, ubi sic est loquutus: „Nunc quoniam fortuna nos superstites ei (Attico) „esse voluit“ cet. quae non dixisset puto, nisi ipse etiam propecta iam fuisset aetate. Alioquin enim his verbis nullus locus erat. Quid enim? si tunc iuvenili aut virili aetate floreret, credisne ei in mentem talia quaedam venire potuisse ²⁾. Atticus autem

¹⁾ Inde a Catullo Italus (carm. I.), ab Ausonio Gallus (epist. XXIV.) vocatur.

²⁾ Eadem aliis argumentis Tzschuckeus probare cona-

maior septuagenario e vita decessit Cn. Domitio Ahenobarbo, C. Sosio Coss. 722. U. C. 33. a. Chr. (Att. vita extr.). Idem vulgo philosophiam contempsisse creditur: quod quomodo intelligi debeat ipsum illud fragm., quod nos hac de re certiores reddit abunde docet (Fragm. V. 2 ex Lactant. III. div. instit. c. XV. 10.). Magna eum doctrinae copia instructum fuisse, tum varietas operum quae scripsisse traditur, tum multitudo insignis diversissimarum notitiarum, quae ex paucissimis fragmentis elucet, satis superque evincit.

Jam vero illa amicorum copia, eorumque suo tempore praestantissimorum optimorumque virorum, eius suavissimum ingenium, animum amore erga patriam ac bonos omnes inflammatum ostendunt. Id etiam praeclarae eius vitae excell. impp. probant: nihil enim magis quam virtutem animique bonitatem in viris quos enarravit spectabat. Ipse novis rebus tumultibusque, si quis alius, minime studuit: et quum iis viveret temporibus, quibus sibi maximas divitias potentiamque comparare potuisset, si modo se iis adiunxisset, qui tunc dominationem occupabant; bonorum partes tueri maluit, eamque virtutem; quam tanto opere in Antico laudavit, ipse

---

tus est: argumenta eius ex ipso libro sumta sunt: ex Timol. I. 3. Ages. XVII. 4. 3. Eunene VIII. 2. fragm. V. 6.

studiosissime in vita conservasse videtur. Hanc imaginem C. N. ex operibus eius, aliisque fontibus concinnavimus. Sed unde Heldius (p. 20.) colores ad eam adumbrandam conquisiverit, non assequimur. Verba haec potissimum „sollers ac diligens — sententia deditus“, consulto de ingenio apposita esse putamus.

III.

Opus quod nunc sub nomine Cornelii Nepotis possidemus, *de vitis excellentium imperatorum* inscriptum *) XXIV. vitas singulorum virorum ex variis gentibus complectitur, et quidem undecim Athenienses, tres Lacedaemonios, duos Thebanos, unum Syracusanum, unumque Corinthium; quatuor barbaros et duos Romanos. Praeter has XXIV. vitas parvus libellus exstat tribus capitibus constans *de regibus*. His omnibus praefixa est praefatio: brevis illa quidem sed docta, viri sapientis ingenium, et rerum exponendarum rationem, praeclare ostendens.

Sed omnes hae vitae ita nunc dispositae sunt, ut nulla gentium, quibus sint viri oriundi, ratio

---

*) Variant libri in operis inscriptione exhibenda. Alii *de vita exc. impp.*; alii *vita exc. impp.* cf. interpp. ad operis exordium a Bardilio editi.

habeatur. Et una Athenienses, Spartani aliique quasi per saturam enarrantur. Inde extiterunt nonnulli ¹⁾, qui rationem gentium sequuti vitas has ordinare tentarunt: et unicuique diligentius rem contemplanti, non sine causa id observatum esse, facile puto apparebit. Habet enim nescio quid contorti haec perturbatio, atque permixta vitarum dispositio, in qua neque ullam rationem gentium habitam fuisse omnino negari potest, neque ex altera parte ordinem hunc religiose observatum asseri. Neque raro moneri in ipso libello a scriptore videmur, vitas secundum gentes, quibus singuli viri orti sint ordinatas fuisse. Longum foret rem continuo totam retractare, praesertim quum id iam Titzeus diligenter exsequutus sit (cf. Titzei Bibl. class. II. p. 30 sqq.). Titzeus hic argumentis l. l. allatis, adductus est ad vulgarem rationem omittendam, arripiendamque eam quam invenisse sibi visus est ²⁾. Ordo hic secundum Titzei opinionem,

---

1) cf. Titzeum in introduct. ad Corn. Nep.

2) cf. Titze l. l. Ordo quem is instituit hic fere erat: eorum ducebant Athenienses, hos sequebantur Lacedaemonij, hos Thebani, hos Syracusani, hos Corinthii, hos Semibarbarus Eumenes, post hunc incedebant barbari Hamilcar et Hannibal: extremus erat Datames. Titzeus hanc dispositionem in editione sua servavit, argumenta eius laudarunt Bardi-
lius p. CHL. et Daehne praef. ad ed. p. XI, ceterum ordinem vulgarem in ed. retinentes.

media demum, quam dicunt, aetate eversus est a quodam chronologiae iusto amantiore: cui ne ipse quidem subscribere dubitarem. Sunt tamen alii scopuli quibus hanc rem appellei videam, quique me vetent in Titzei opinionem pedibus ire. Sed de his postea. Accedit quod, quum ordo vulgaris ex longo iam tempore usitatissimus sit, ita eum in editionibus immutare, foret novas veteribus difficultates addere.

Omnes hae vitae peculiari quadam commendantur proprietate, summa narrandi brevitate et concinnitate. Attici vita ceteris omnibus longior est copiosiorque; quod naturae rei valde consentaneum esse vides: huius enim vita diutius et accuratius auctor occupari debebat, cuius societatem, familiaritatem, amicitiam erat expertus. Haec tamen res ipsa permovit nonnullos vv. dd. ad aliam quandam coniecturam tentandam ¹⁾. Nam hi omnino melius se facturos esse opinabantur, si ne plane nomen Aemilii Probi extingueretur, Cornelii Nepotis scripta ab eo, uti Trogum ab Justino, in compendium redacta esse statuissent. Alebat eorum opinionem brevis eximia quam habet libellus, quaeque in vita Attici non ita clare atque in cete-

---

1) cf. Barthium XXIV. 18. et XXV. 15. Adversariorum: eund. ad Statii Thebaid. II. v. 219. Schoellium in opere histoire de la Litt. Romaine vol. II.

ris apparet, quamobrem hanc solam genuina forma ad nos pervenisse contendebant, ceteras plus minus a Probo immutatas, omnes in compendium redactas. Credere enim noluerunt, hanc insignem brevitatem qua libellus commendatur, ullo modo genuinam esse posse. Sed ii mihi non animadvertisse videntur, Cornelium Nepotem singulari studio brevitate hanc sectatum esse. Obliti sunt illius iudicii quod Catullus in primo epigrammate de chronicis ipsius protulit. Haud viderunt, scriptorem ipsum id saepissime testatum esse. Sexcentos enim locos afferam, quibus auctor brevitatem sibi cordi esse fatetur. Inter alios vero permultos videas velim praefationis finem: „sed plura persequi tum *magnitudo voluminis* prohibet, tum“ cet. Lysandrum II. Epaminondam IV. extr. Alcibiadem II. Timotheum IV. 2. Pelopidam init. Datame I. 2. dicit „de quo hoc plura referemus“: atqui tota haec vita XI. capitibus constat: nil igitur mirum si aliae, quibus eo maiorem brevitatem studiosius quaerebat, longe sunt breviores. Hannibale V. 3. Aliquando ita brevis est, ut inde sibi obscuritatis vituperationem consciscat. Si quis exemplum quaerit, habet in Dione VII. 3. ubi ita presse sensa sua explicavit, ut a Bardilio propterea negligentiae argueretur, quod quasi contra se ipsum dixisset. Res tamen nobis non ita se habere videtur atque eam Bardilius intellexit. Et quidem assentimur, paullo obscurius sententiam enar-

ratam esse; ita tamen ut intelligi queat. Sententiam vero in hoc loco hanc inesse credo: bona optimatibus ademta vulgo, militibusque dispersit; deficientibus vero divitiis in amicorum suorum possessiones manus porrexit: sed his etiam exhaustis, milites quum se non eadem frui sorte viderent, indignabundi propter celerem sortis permutationem iras animo conceperunt. Id enim verba „quarum rerum cura frangebatur“ notare videntur, et „de se ab iis male existimari, quorum paullo antea „in coelum fuerat elatus laudibus“. Atque sic factum est, ut hi quoque quorum antea benevolentia usus est, ab eo desciscerent.

Nusquam vero, ut ad Barthii opinionem revertamur, ullum aliud argumentum praeter hanc brevitatem apparet, quo se niti posse Barthius aliique qui eius opinionem sequuti sunt, dicerent. At hoc ipsum argumentum quam sit debile, aliis quoque rebus evincitur. Nam et summa illa concinnitas, quae brevitatem assidue comitatur, longe alia suadet. Ita igitur fit, ut brevitatis ipsa nullam compendii notam prae se ferat. His de causis melius id fore rati sumus, Barthii coniecturam non esse sequendam, imo ut vanam omnino deserendam. Fieri quidem potuisse, ut Probus Corn. Nepotem locis nonnullis, sed potius ut negligens librarius interpolaverit, libenter concedimus. Operis enim quandam particulam, quae ei optima apparuerit eum ad

describendum sumpsisse, et nulla Corneliani ordinis ratione habita, quemadmodum visum fuerit, composuisse coniicimus. Etenim ita opinamur, libellum, qui nunc est, maioris cuiusdam operis et magni quidem particulam esse, ex variis eius libris collectum et compositum. Illud vero maius quoddam opus olim extitisse non est quod dubites: id non solum ipsa libelli indoles innuit, sed etiam grammaticorum testimonia probant. Inscribebatur autem *de viris illustribus*: pluribusque libris constabat. Etenim librum XIII. a Gellio (NN. AA. II. 8.) et a Macrobio (Saturn. prooemio etc.) commemorari videmus: libri XV. et XVI. operis eiusdem, apud Charisium (I. coll. 113 et 114.) fit mentio.

Huius maxima pars temporis iniuria nobis erepta est. Argumentum vero operis illius *de viris illustribus*, nemo est quin ex ipso nomine divinare queat, illud occupatum fuisse describendis vitis praestantissimorum omni vitae genere virorum, quorum praeclara facinora, virtutes ac vitia, suis quaeque coloribus adumbrata, alios docere debebant. Atqui iam simile quid in hoc libro, quem nunc sub nomine Corn. Nep. habemus, nos possidere videmur, in quo enarrantur vitae excellentium imperatorum. Hic non alia ratione a maiore illo opere differt, nisi quod illud praeter excellentes imperatores, quos hic liber complectitur, alios etiam

viros domestica aut civili gloria insignes praedicabat. Hinc et pace, sapientia doctrinaque claros, sive alio quovis modo de patria sua optime meritos, celebrabat, idque non in una quadam civitate, sed in omnibus Graecis barbarisque gentibus. Sed quum viris exterarum nationum occuparetur, quo tandem modo suos praeterire potuisset? imo in celeberrima patria sua, permultis excellentissimis viris abundante quorum complices gentilitatis etiam sanctissimo vinculo cum ipso coniuncti erant, summaque omnium rerum gloria instructis, eo uberiores fontes, eo praeclariora argumenta inveniebat ad sui operis copiam accumulandam. Quid quod idem ipsius etiam auctoris verbis confirmatur? Hannibale enim extr. haec scripsit: „sed nunc tempus est *huius libri* „facere finem et *Romanorum* explicare *imperatores: quo facilius collatis utrorumpue factis*, „qui viri praeferendi sint, possit iudicari“. Quum vero tot gentium tam multos viros enarraret, nil mirum si et limites operis latiores essent. Huius igitur maioris operis nos particulam quandam possidere puto, et quidem si quid coniectura conari licet, unum eius librum integrum et aliorum fragmenta. Quod quo iustius esse credam, adducor aliis locis compluribus in ipso nostro libello extantibus, imprimis autem velim quis hosce duos locos attente contempletur. Alterum praef. extr.: „quare „ad propositum venimus et *hoc* exponemus *libro*

de vita excellentium imperatorum ¹⁾): et Epam. IV. 6. „quoniam *uno hoc volumine* vitas excellenti-
um virorum [complurium] ²⁾ concludere consti-
tuimus“. Quid vero his verbis scriptoris dictum sit,
equidem puto neminem latere posse. Facile enim
eruetur eiusmodi sententia, hoc uno volumine con-
cludendas esse vitas exc. imp. idque a ceteris om-
nibus voluminibus esse seiungendum: volumen hoc
autem nihil aliud esse nisi hunc nostrum Corn.
libellum. Idem suadent ipsa illa argumenta a
Titzio l. l. allata quae quam apertissime de-
monstrant: in hoc nostro Corneliano opusculo
particulas ex variis locis conquisitas inveniri. Vide
Timoth. extr. ubi vocabulum *dux* potissimum rem
nostram tuetur: neque negligenda est levior quae-
dam sui excusatio, cur etiam Phocionem imperato-
ribus excellentibus immiscuerit. Phoc. init. His ad-
de Alcib. extr. et alia complura, quae diligenti le-
ctori sua se sponte offerunt. Firmat praeterea no-
stram coniecturam libelli inscribendi ratio, quam
libri aliquot mss. exhibuere. Cod. Danielis scribit
„de excellentibus ducibus (imperatoribus) *extera-
rum gentium*“. Libri mss. Bibl. S. Trin. Cantabr.
pariter. Similiter Vossianus A. Cod. ms. membra-
naceus: idem Voss. B. Chart. idem Axen. Hanc
equidem codicum auctoritatem non spernendam esse

1) Nulla, puto, erit auctoritas cod. Ultrai. qui Schotto.
teste verba haec praetermisit.

2) Vocab. *complurium* deest in multis mss.

existimo, hunc codicum consensum vel de nomine
libri corrigendo nos monere puto, ita ut ad ver-
ba *de vitis excellentium imperatorum*, quae vul-
go leguntur, addatur *exterarum gentium* vel si-
mile quiddam.

Erat vero, ni fallor, opus illud magnum ita
compositum, ut temporum gentiumque rationem se-
quutum varios praestantissimos viros exponeret. Adeo-
que ex antiquissimis illis temporibus facta heroum
Graecorum, quorum magnus erat numerus ac splen-
dor, dein Romanorum enarrabat. Sed ei semper
Romanos magis cordi fuisse quam alios, per se pa-
tet, horum igitur heroes regesque fusius percensus
se putandus est. Atque ita iam libri nonnulli illius
operis explebantur. Tum vero vitae excellentium
imperatorum, qui in variis exteris gentibus clari
erant facti proxime sequebantur: quae ut videtur
tribus libris constabant, celebrabantque Atheniensi-
um, Spartanorum et reliquorum Graecorum, ac de-
nique barbarorum fortissimum quemque. Horum
partem nos possidere maiorem puto, in his quae
nunc sub nomine vitarum excellentium imperato-
rum circumferuntur: et quidem Athenienses qui ex-
plicabat, librum integrum: huius qui Spartanos ali-
osque Graecos complectebatur partem quandam; ter-
tii denique, qui in barbaris erat occupatus, fra-
gmenta in Hamilcare, Hannibale, Eumene, Datame.
Hos excipiebat singularis liber *de regibus*. Libel-

lus hic qui inscribitur *de regibus*, quem nos nunc habemus, permultas excitavit dubitationes. Si eum cum ceteris Corn. Nepotis scriptis comparas, stilo quidem, quantum in tam brevi opusculo observare licet, ceteris similis, nimia brevitate et desultoria quadam exponendarum rerum ratione non item: omni scilicet est ornatu ac vigore orationis, quem nunquam Cornelius in sua brevitate plane neglexit, privatus. Quamvis enim hoc notissimum sit, Cornelium Nepotem ubique brevitati vel maxime studuisse, nulla tamen imperatoris vita huic succinctae complurium regum enumerationi par brevitate invenitur. Adde verba, quae initio et in fine libelli huius leguntur, et nil miraberis, eum tantarum dubitationum viris doctis fuisse causam.

Virorum doctorum opiniones de hoc libello hae fere fuerunt: Bosius et Cellarius putarunt, ab aliis vitas illas regum conscriptas, a Nepote hic commemorari: quae opinio Heusingeri et Bardillii tulit assensum. Lambinus autem Vossiusque (de hist. Latin. I. 14) contendebant, a Cornelio Nepote illum maiorem librum singularem de regibus fuisse compositum, simul statuantes, haec etiam pauca quae hoc nomine nunc insigniuntur, Cornelio nos ipsi debere. Harum opinionum neutri subscribam: altera enim, qua Cornelius aliorum auctorum scripta in anino habuisse censetur, ideo mihi ridicula videtur esse quod, quum Cornelium satis superque

scriptum esse de Cyro, Dario Hytaspis, de Xerxe et de omnibus quotquot ibi enumerati sint, existimasse statuat (cf. finem libelli de regib.), simul sustinere videatur, eum ignorasse, de aliis, quorum vitas ipse copiosius exposuit, complura aliorum scripta extitisse; alteram propterea repudiandam esse iudico, quod Nepos omnino aliter solet ad suos provocare libros, uti in Dione (III. 2.) Catone extr. videre licet. Ibi enim aperte se sui operis mentionem facere ait. Hoc iam Cellarius observavit. (cf. quae in sua edit: ad. h. l. libelli init. annotavit.). Quodsi a doctorum opinionibus discessi, dicam quid ipse hac de re sentiam. Et hoc me potissimum ab iis differre video, quod quum utraque Cornelium Nepotem auctorem libelli nuncupet, ego alium quendam exquirendum esse existimem. Quare hoc nostro opusculo Cornelianum librum commemorari, libenter concedo, sed non ab *ipso* Nepote. Sic enim aio, totum hunc libellum nos Aemilio Probo debere. Hic quum a posterioribus permulta de regibus utraque lingua tradita videret, ut sibi utique laborem in describendo Cornelio minueret, satius duxit haec in compendium redigere. Verum ex ipso Corneli libro quasdam sententias dicendique genera contulit, atque inde haec tria capita condidit et composuit. Alioquin enim Cornelius sibi ipsi inconstans et inaequalis in enarrandis rebus extitisset: neque verba illa

quae in fine libelli leguntur, omnino serum istum librarium dedecent. Hamilcarem vero et Hannibalem ideo fortasse non praeteriit, quod eos et ceteris memoria posteritatis digniores crederet, et de iis non ita multa ab aliis relata esse videret. Ceterum veram excogitare causam non tam est facile; sua enim quemque iudicandi agendique ratio decet. Libellum hunc plerique omnes mss. a Timoleonte non separant, solo Vossiano B. excepto, qui libellum hunc seiungit, et *de regibus* inscribit. Jam vero Romanorum quoque res gestas eum celebrasse, idque singulari quodam libro, nemini non persuadebit locus Hannib. extr. quem iam alibi laudavimus. Quod quum tam firmo steterit argumento, ex altera etiam parte, horum numerum pariter ac singularum vitarum magnitudinem, ceterarum gentium copiam superasse, conicere proclive est. Ipse enim Romanus, rerum gestarum novitate, quarum aliae patrum suorum memoria gestae sunt, alias ipse testis vidit, amplitudine patriaeque amore inflammatus, in suorum popularium praestantissimis factis adumbrandis, quo efficacius iam labenti reipublicae succurreret, longe copiosior atque uberior quam in ceteris necessario esse debebat. In hos libros valde verisimiliter referas illud fragmentum, quod a Servio (ad Aen. I. 363.) habemus, ubi de partibus veteris Carthagini ex Cornelio Nep. retulit. Cornelio autem Scipionum fortasse aliquis

occasionem hac de re loquendi suppeditarit. Horum vero vitas inter ceteras Cornelium non praeteriisse nulli dubitationi obnoxium est. Hortabatur enim, praeter summorum in republica virorum praeclarissima facinora, propria causa, gentilitatis coniunctio. Hic, non alibi usquam, olim fuisse relata, quae Plutarchus ex Cornelio in Lucullo (c. 43.), in Graccho (c. 21.), in Marcello (c. 30.), in comparatione Marcelli cum Pelopida, servavit, probabiliter coniicias.

His igitur rebus aliquot libros expletos fuisse, profecto non est quod mireris, si abundam materiem claraque respicis facta. Horum tamen librorum nullae ad nos pervenerunt reliquiae, praeter has quas indicavimus. Catonis vitam huc non pertinere, mox probare tentabimus; Atticum etiam quis unquam bene sanus imperatoribus accensere velit?

Sed ne hic quidem finis erat rerum libris illis de vitis illustrium virorum tractatarum. Ergo si quid tibi nostri hucusque non displicere conatus, aedum ulteriora persequi perge. Jam vero nobis iter hoc ingredi parantibus ipse Cornelius facem praeferre non recusat, hisque verbis (Dione III. 2.) admonet: „Sed de hoc (Philisto) *in eo meo libro* plura sunt „*exposita*, qui *de historicis Graecis* conscriptus „*est*“. Parumne his effatus est, ut temerariam esse coniecturam credas, Nepotis olim librum de histo-

ricis Graecis extitisse? Num vero huic etiam locum inter reliquos de viris illustribus libros negabis? Quem librum de historicis Graecis a Cornelio Nepote compositum fuisse, quum iam sere dubitari nequeat, facile, putó, quisque in eam incurrat opinionem, Romanis etiam historicis enarrandis ab eodem Cornelio aliquantum temporis fuisse consecratum. Quid, quod certiora etiam vestigia expiscari contigit? Ecce autem fragmenta Nepotisdum evolvis, ex Gellii libro XI. 28. unum allatum vides, quod ex Cornelii virorum illustrium libro XIII. Gellii codex ms. Tornaesii desumptum esse testatur; quodque praeterea rei quam narrat natura ad satietatem evincit, olim operis de historicis latinis particulam fuisse. Id iam ante Cellarius est suspicatus, qui hanc partem ad vitam Catonis pertinuisse credidit, innuens ter Catonem a Cornelio descriptum fuisse. Hanc enim quae nunc de Catone succincta narratio habetur, neque cum notitia de Catone historiae scriptore, neque cum vita illa, quam T. Pomponii Attici precibus excitatus condiderit, permiscendam esse. Quam Cellarii opinionem ex parte probo, ex parte vero ei non assentior. Nil enim impedit, quo minus credamus, quam T. Pomponii rogatu confecerit, eandem esse atque illam, cui locus in libris de viris illustr. datus erat. Quod vero dixerat, ex Catonis vita hanc particulam excerptam esse, id unumquemque libenter col-

laudaturum opinor. Clarum enim eum historicum fuisse, antiqui posteris prodidere. Maius autem quoddam volumen constituisse, docet ipse Cornelius sub finem huius brevioris, quam de Catone habemus, notitiae. Quos libros de historicis latinis in virorum illustrium serie si forte duo tresve praeterea, de aliis quoque scriptoribus claris tam Latinis quam Graecis exceperint, iam erat ille numerus XVI. a Charisio commemoratus sive uno alterove maior, omnino expletus.

Huic autem ipsi quam nunc habemus succinctae de vita Catonis notitiae, quem locum inter Nepotis scripta assignem, equidem sum incertus. Quondam eam non eodem quo nunc est loco collocatam ab auctore fuisse, et aliunde huc esse vel a Probo vel ab alio quodam librario relatum, et natura et color dissimilis nos credere iubent. Noli enim putare, hanc tantulam vitae Catonis, qui tam vario laudum genere excelluit, descriptionem unquam Cornelio satisfacisse. Scriptionem hanc Heldius ineptam quandam 'compilationem appellavit, ceterum de natura eius nihil loquutus. Sed nisi fallor, repressisset hoc suum iudicium, si sibi in memoriam revocasset, huius simillimam init. Ciceronis academicorum priorum de Lucullo narrationem; et si quae coniectura nunc adipisci conamur, fieri unquam potuisse credidisset. Equidem ita sentio, brevior hanc notitiam olim vel in libris exemplo-

rum, vel in alio quodam Nepotis opere, occasione data relatum fuisse. Auger hanc suspicionem nostram id etiam, quod vita haec varios locos in codd. mss. occupat: iam enim praepositur Attici vitae, quod quidem fit saepius, iam ei postponitur, Factum hoc vides in codd. Uffenbachiano, Mendosiano, qui et Burgensis et Schoppianus appellatur, ac denique in Vossiano membran. A.

Attici vita, quam philologorum quidam solam genuinam Cornelii esse aiebant, inter opera Cornelii Nep. ultimum solet obtinere locum. Haec magnitudine, et rerum narratarum copia, et expositionis ratione, ceteris Corn. Nepotis superstitis vitis praestat. Constat enim capp. 22., quum ceterarum maximae Hannibalis, Eumenis 13. capp. non excedant, Aristidis 3. tantum capp. sit comprehensa. Diu quidem partim haec sola genuinum Cornelii opus esse, partim cum reliquis omnibus credita est. Primus eam *Jul. Helderius* Prolegg. argumentis, ut aiebat, ex ipsa hac vita petitis, commotus Cornelio denegare voluit. Nolim profecto hic eius argumenta omnia recoquere: non enim tanti sunt, quanti ea auctor ipse aestimavit. Generalem autem si quis quaesiverit conspectum, brevi rem ita complectar. Primo codd. mss., qui omnes Cornelio Nepoti libellum asserunt, nullam fidem habendam esse contendit: docuit quippe nos aetas nostra eorum auctoritatem perquam fragilem esse. At quis tamen nullis

aliis argumentis id efflagitantibus, unquam Helderio id condonabit? Jam vero protinus ita rem tractat: Quum ab ipso, quisquis ille sit, vitae auctore pronuntiatum sit, se Attici familiaritate usum fuisse, et rebus interfuisse domesticis, inde iam necessario expectari debere, vitae imaginem quam uberrimam et copiosissimam fore, et omni genere notitiarum de eo refertam. Atqui hic vitae scriptor nil tradit de praeceptoribus Attici, quum Athenis esset, quos ex Cicerone novimus; nil de eo, unde ei cognomen Attico sit datum; nil de die natali; nil de parentibus. Verum enim vero ita de scriptore aliquo iudicare, erit profecto nimiam sibi in eum arrogare potestatem. Ita enim non indices scriptoris, sed magistri potius fieri velle videremur. — At fecit haec Tacitus, Suetonius. — Concedo, et addo: Cornelius tamen non fecit, indeque nihil de auctoritate condonanda vel deneganda conicere ausim. Num, quaeso, potest unquam maior vel minor copia rerum narratarum verum auctorem aut falsarium prodere? Et quid vetat, falsarium quendam notitiarum conquirere farraginem immensam, eaque suum quaecumque refecire opusculum. Itane quis credat crisi imponi posse? At equidem nunquam cum Tacito nostrum scriptorem comparabo: ex hac enim comparatione Nepos longe inferior exhibit. Languidus autem et garrulus Suetonius, omnino aliam prae se fert scriptoris indolem atque Nepos.

Quid si tibi proferantur loci ex Plutarcho, quos scriptor hic vitae ignotus imitatus fuerit, satisne probatum esse putes, vitam hanc ab Cornelio Nepote compositam non esse, ita quis ex Heldii sententia interrogare potuisset. — Atqui non sum credulus, neque ^{pariam} labori imo ipse hos locos evolvam, quos si tu etiam inspicere velis, ex Heldio hic tibi excitabo. (cf. Held. p. 26 sq.) Jamque hos locos conferri iubet: Vitam Att. I. 5. et Plut. Cic. 2. inde a verbis ταῦτα δ' ἄλλως. V. A. XII. 5. et Plut. Cic. 3. εἰς ὅρων cet. Atqui his lectis, equidem iudicium meum supprimam, tuam lector benevole, hac de re opinionem secure exspectans. Equidem nullam praeterea causam perspicio, cur potius a Corn. id factum esse quam a Plutarcho credamus. Sed idem Heldius alius etiam scriptorem istum v. Att. furti arguit, quo facilius falsarium quendam, declamatorem insulsum hunc qualemcunque scriptorem esse evincat. Priores duas praefationis sectiones furtivo hoc resplendere colore, ait, et Ciceroni subreptas. Jam vero hos tibi locos ipsos referam, quo facilius videre possis, quam iniuste egerit vir doctus ¹⁾. (cf. Heldium Prolegg. p. 48. sq.). Jamque

me ulterius singula persequi, angustiae loci et temporis penuria vetant. Unum liceat mihi commemorare, Heldium argumenta haec sua paullo cupidius esse aucupatum et maiorem in iis vim inesse arbitratum quam quae demonstrari posset. Unam tantum v. d. movit difficultatem (p. 21. nota 32.) quae si probata fuisset, sola insignem de operis fide dubitationem iniecisset. Vidit tamen Heldius ipse, eam fortiter sustineri non posse, neque ulterius eam est persequutus.

---

nondam; aut in eius virtutibus commemorari, saltasse eum commode, acienterque tibiis cantasse. Sed hi erunt fere, qui expertes litterarum Graecarum nihil rectum, nisi quod ipsorum moribus conveniat, putabunt. Cic. fin. bon. et mal. l. i. c. i. „Non eram nescius, Brute, quum, quae summis ingeniis exquisitaque doctrina philosophi graeco sermone tractavissent, ea latinis litteris mandarem, fore, ut hic noster labor in varias reprehensiones incurreret: nam quibusdam et iis quidem non indoctis totum hoc displicet philosophari: quidam autem id non totum reprehendunt, si remissius agatur: sed tantum studium, tamque multam operam ponendam in eo non arbitrantur. Erunt etiam et hi quidem eruditi Graecis litteris, qui se dicant in Graecis legendis operam malle consumere. Postremo aliquos futuros suspicor, qui me ad alias litteras vocent: genus hoc scribendi, etsi sit elegans, personae et dignitatis esse negent. Verba quae hic notata sunt, ipse Heldius notavit, scilicet ut significaret, in iis illam singularem similitudinem, quae scriptorem V. Att. omnino vincat, et esse et observari debere.

---

1) cf. Praef. C. N. 1 et 2. „Non dubito fore plerosque, Attice, qui hoc genus scripturae leve et non satis dignum summorum virorum personis iudicent, quum relatum legit, quis musicam docuerit Epami-

Mihi quidem tam genuinus hic est liber, ut ne minimam quidem dubitationem iure excitari posse credam. Sive enim aetatem Cornelii Atticique ac rationes quibus inter se fuerint, consideremus: sunt hae profecto tales ut nostram sententiam defendant: aequalem enim, amicumque Attici intimum, Cornelium fuisse uovimus; sive rerum dispositionem in hac vita tractarum spectemus, hanc ita instituit auctor, ut quae maximi sint momenti a tenerrima inde aetate ad diem usque perducant extremum, idque non temporis rationem sed rerum momenta sequuntur. Res vero omnes ita enarrantur, ut ab ipso tantummodo earum teste enarrari queant: ingenium et natura summi et bonitate praestantis viri pulcherrime et accuratissime exponuntur; si denique stilum ac sermonem contemplemur, hi sunt quales aurea exspectes aetate, quales a Cornelio exigas.

Perperam vero Attici vitam vitis excellentium imperatorum apponi, quum res ipsa docet ac ratio evincit, tum et codd. nonnullorum auctoritate confirmatur. Atticus enim nunquam, imperator extitit: doctrinae sapientiaeque amore inflammatus, totum se ad haec studia contulit, neque unquam bellicam gloriam quaerere in animo habuit. Quare quid hic Atticus inter imperatores ducesque bello claros positus sibi velit? Quod ad codd. attinet, iam antea vidimus, ubi de Catonis vita sermo erat, eos haerere in loco Catonis Atticique vitis designan-

do. Monebimus nunc, in cod. Voss. Chart. qui B. dicitur omnino vitam hanc Attici desiderari. Ceterum vita Attici iam postea scripta esse videtur, quando ceterae ad finem perductae erant, singulisque libris dispositae: atque omnino separatim erat edita.

Toti autem huic opusculo quod nunc est, praefixa est praefatio, quam non illud magnum de viris illustribus opus, sed nostrum tantum de excell. imp. librum spectasse, his docetur, quae Corn. Nepos ipse in fine praef. istius eloquutus est. „Quare ad propositum“ cet. Hac praefatione libellum nostrum T. Pomponio Attico dicavit amico. Simili modo singulis etiam fortasse libris praefationes praepositae erant, quibus eos aliis suis sacrabat amicis. Hic est libellus quem nos sub nomine C. N. poscimus, haec sunt quae de eius fortuna fatisque existimamus. Quorum si quis brevior summam quaerit, ita quodammodo faciemus. Libellum Cornelii Nepotis, quem nunc tractamus, ex recensione quasi Aemilii Probi nos habere: delectum igitur, ordinem ac singularum vitarum dispositionem Probo isti deberi: idque ab eo ipso his verbis confirmari, *corpore in hos manus est genitricis, avique, meaque*: singula autem scripta praeter libellum de regibus, qui fortasse Probi sit, purum putum Cornelium redolere.

IV.

Pessime id a nonnullis factum est, quod quum ad iudicium de auctore quolibet ferendum accesserint, nullam temporum quibus ille circumscriptus fuerit, quum sua componeret, aetatisque qua vixerit, ac denique hominum quorum consuetudine usus sit, rationem habuerint, et omnino scriptorem ita iudicare voluerint, ut si ille ipsorum aetate vixisset, ipsorumque usus esset temporibus. Id iis, qui nostrum Cornelium iudicaverunt, ex parte accidisse video. Nos contra antequam de ipsius virtutibus sermo institueretur, age primum in animum tempora illa quibus vixit, revocemus, ostendamusque consilium, quod in condendis his vitis habere potuerit. Hic quidem summo opere dolendum est, multorum eius operum praegrandem iacturam factam esse: quae si nobis praesto fuissent, longe iustiore imaginem ingenii ipsius concinnare potuissemus, atque id nunc fieri potest. Quam misero et quam deplorando statu Corneli temporibus respublica versata sit Romana, quantisque laboribus enecta, omnibus aliunde perquam notum esse putamus. Debellatis fere omnibus exteris hostibus qui de principatu certare possent, ac fere totius orbis terrarum domini facti, quum iam nemo amplius ad debellandum restabat, in se ipsos Romani infesta converterunt tela. Et quae antea in nocentissimos sibi hostes,

tunc Romani in Romanos arma parabant. Indies augebatur numerus hominum, qui novis rebus studentes in ruina eversae libertatis patriae suae sibi dominationem paraturos sperarent. Crescebat horum copia. Necquicquam boni eorum studiis sese opponere cupiebant: in unius devicti locum plures succedebant. Et quod semper hominibus proprium fuit, tunc quoque accidisse videtur. Nam magis in malum quam in bonum proni, lucrum sibi quaerentes, dum patriae rem minime curant, sensim partes bonorum deserere, ad contrariosque migrare coeperunt. Miserabatur vir optimus hanc deplorandam illis temporibus reipublicae conditionem, et quia ei alio modo opem ferre non poterat, hanc sibi eius adiuvandae elegit rationem, ut antiquorum summorum virorum enarraret virtutes, easque suis aequalibus ad imitandum proponere. Bonorum parva manus erat: horum etiam complures ad praeclare loquendum quam ad agendum alacriores. Excitare animos eorum voluit, quoque id melius perficeret, praestantissima iis exempla elegit. Hinc etiam in describendis eorum vitis virtutem bellicam ac domesticam, artes quibus victoria parari, partaque retineri possint, et qui denique iis uti oportuerit, ostendit. In Pausania, Timotheo, Pelopida, Timoleonte, cives suos docere conatus est, quomodo singulorum potentiae, ne nimis cresceret, ceterosque imperio suo parere cogeret, succurrere

deberent. Quin et non ita minutarum historiarum copia, quam nonnullorum praeclarorum facinorum accuratissima, pressa tamen, expositione contentus est. Singula facta quae summam ducis ingenii altcritatem ostendant, rationes quarum ope hostibus superiores extiterint, copiosissime enarrat. Neque talibus rebus inhiat, quae in omnia tempora quadrent, sed iis quae potissimum sua aetate cives docere ac rectam, iis agendi viam aperire possint occupatur.

Hoc eius institutum, hoc studium in opere concinnando fuisse, ei qui diligenter opusculum tractat apparet. Has autem omnes res tam clare et perspicue exponit, tam facili ad intelligendum modo, ut nihil lectorem hac ex parte moretur. Suavitatem eius et gratiam, illamque inimitabilem simplicitatem quis non sentit? „Hunc secundum Ciceronem“ Wytenbachio teste ¹⁾). „Simplicis naivaeque venustatis causa maxime mirabatur“ Ruhnkenius ille philologiae antistes „huius dotes, propter ignorance[m] vel materiae vel proprietatis minus quam par esset a multis percipi et dolebat, et ut quoddam bonorum studiorum damnum moleste ferebat“. Simplicitas haec autem eius non tenuis illa et ieiuna est, imo floribus orationis sententiarumque

---

1) Vita Ruhnkenii p. 125.

copia non raro adornatur. Aliquando etiam assurgit, ita tamen ut nunquam sui dissimilis fiat, et ne inde delabi potius, quam descendere in vulgarem et sibi propriam dicendi rationem videatur. Si quis ornatum quaerit, evolvat Alcibiadem, Epaminondam, Dionem, et inveniet hanc quam nunc eius praedicamus laudem. Brevitati quam studuerit, supra iam monstravimus.

Restat, ut nunc, quando de stili Corneliani virtutibus sermo est, de ipsius linguae natura pauca moneantur: hanc enim iam saepius, quasi pertransensam adspicientes strictim collaudavimus, et grave nobis argumentum ad opus hoc Cornelio restituendum esse duximus. Aliquoties iam hoc dictum a nobis erat, linguam eius esse talem, quae vel maxime in auream quadret aetatem, nec differre a Ciceroniano modo dicendi, nisi peculiari quodam orationis colore, aliquot formis, quae Cicero nis non sint propriae. Nos quidem putamus, hanc rem breviter et hoc loco singulis exemplis omnino probari ac doceri non posse: Est enim hoc negotium eorum, qui edendo Cornelio occupati, occasionem habent, singula perscrutandi, comparandi, probandi. Nobis hic breviter rem absolvere liceat. Non interpretis enim munere fungimur, sed disputamus de universa Cornelianae dictionis indole. Ne multa, *audi quo rem deducam*: sunt loci nonnulli, singula voca-

bula, quae sua insolentia, versas castigatorem sermonis naevorum aures male afficiebant. Si quis vocabula non admodum trita quaerit, inveniet in Cimone (II. 5.). „Scyrum *vacuefecit*, *sessores* veteres eiecit“. Primum istud vocabulum *vacuefecit*, nescio quomodo religionem cuidam excitare potuerit: nam invenitur quidem ap. Cic. bis Catil. I. 6 et 7: apud Cornelium ipsum legitur etiam in Timol. Alterum illud *essor* quod hoc tantum loco nostro apud Cornelium extat, apud neminem, solo Horatio ercepto. „In vacuo laetus *essor* plausorque theatro“. (Ep. II. 2. 130.). Praeter haec duo etiam vocabulum *ingratiis* Themist. (IV. 4.) curas interpretum movit. Sed legas quae ad h. l. ab aliis disputata sunt: mihi quidem illi satis persuaserunt, vocabulum purum putum latinum esse, et optime Ciceronis temporibus convenire. Hannibale (VI. 2.) *in praesentiarum*. Sic codd. mss. omnes. A viris doctis varie de hoc vocabulo est disceptatum. Vide Perizonium ad Sanctii Minervam (II. 3. 8.), qui hanc dicendi rationem defendere studuit, et Cellarium in Antibarbaro v. qui contra eum disseruit. cf. Goerenz. ad Cic. Fin. I. 17. p. 77. Ita dissentientibus doctorum iudiciis, egomet meam opinionem interponere non ausim. Sed si tamen necessario aliquid est dicendum, fateor mihi lectionem corruptam esse videri, quum et corrumpi facile fuerit, et aliter Latini loqui soliti sint. Ipse Corn. *in prae-*

sens, *in praesenti* ut Alcib. IV. dixit. et alibi. cf. Cortium ad Sall. Catil. 16. 2. — Sed iam haec etiam attulisse sufficiat. Quid tamen de omni hoc disputationum genere sentiam, loquantur alii pro me, quorum auctoritatem hac in re magni pendo.

. . . . . quid autem

Caecilio Plautoque dabit Romanus, ademtum
Virgilio Varioque? ego cur acquirere pauca,
Si possum, invideor? cum lingua Catonis et Enni
Sermonem patrium ditaverit, et nova rerum
Nomina protulevit. cet. *).

Totus enim hic locus ita est comparatus, ut omnibus his respondeat, qui mordicus arrepta vocabula usitatiora sola laudant, omnia rariora furca expellenda esse censent, quique credere nolunt, Cornelium Nepotem vel alium quendam eodem iure atque Ciceronem nova vocabula proferre potuisse.

Alius naturae sunt quae Tzschuckeus incuriae C. Nepotis obiicit, frequentem saepe eodem sermonis circuitu similium vocabulorum repetitionem: ut Themistocle (II. 8.) „*reliquum* oppidum *relinquunt*, et alia quaedam. (cf. Tzschuckeum. prooem. c. 6.). Ea vero quanquam non ita magni momenti sunt, non omnino tamen in scriptore bonae notae collaudem. Eodem fere spectant quae Heldius p. 47 sq.

---

*) Horat. A. P. 53 sqq. Similiter Cicero de orat. I. XXXIV. med. „Quibus lectis“ et sp.

merito castigat. Sed quam insipienter Cornelius a nonnullis reprehendatur, quod ita loquutus est *ratio temeraria* (Timoth. III. 4.) et *ratio demens* (Pans. III. 1.), perspicere, haud difficile est. Obliti quippe erant, rationem nonnunquam idem ac viam modumque valere. Sed iam tempus est huius rei facere finem; omnia enim singillatim enodare, non huius est loci: breviter quaecunque degustare, parum iuvabit; praesertim quum haec omnia uberius iam ab interpretibus suis quaeque locis exposita sint.

Non inter vulgares id laudes poni debere puto, quod Cornelius non ex suae aetatis indole de rebus, quas exponit, iudicat, sed in cuiusque, quam enarrat indolem ac naturam sese insinuat; in causas rerum inquit, harum quae sint facta rationem modumque persequitur; singulorum imperatorum ingenium novit, et brevissime luculentissimeque ob oculos lectoris ponere solet, temporis ratione habita ac populorum conditione perspecta, de eventibus iudicat; de institutis moribusque monet, et cum iis quae in sua tunc patria essent, comparat. Huius rei exemplum legas praef. extr. Epamiuonda I. extr. II. 5. Qua ratione artes imperatorum enucleet, instar omnium habebis Datam. Eumen: nam omnes enumerare locos, qui plurimi sint, praeter necessitatem esse censeo. In viri imagine conficienda eximius; omnes enim eius virtutes presse, accurate, enucleate percurrit, et dum animi dotes expli-

cat, ne corporis quidem praetermitti patitur. Quod quum saepius fecerit, fecit id maxime in Epamiuonda, Alcibiade, Dione, Iphicrate. Idem severus vitiorum iudex: id enim perfectae imaginis reddendae causa, quam diligentissime instituendum esse arbitratur, suum cuique assignare, ut etiam virtutis splendor eo clarius eluceat: putat haec etiam ad condocefaciendos homines plurimum conferre, si terribilo vitiorum vultu, infelicique eventu a similibus deterreantur. (cf. prae ceteris Pausan.). Quam ob rem iniustissimum *Erasmii* iudicium esse puto, qui eum *candidum encomiastam omnium quorum vitam enarrat, non historiographum* appellabat. Est ille quidem in laudes quam in reprehensionem promptior. Id unusquisque, qui vel summis labiis Cornelium tetigit, novit et concedit. Sed aliud quid ferente eius proposito, num patiamur eum continuo mordaci dente viros summos rodere? Respondeat velim Erasmus, qua tandem ratione permulta vitia invenire potuerit in iis viris qui decus ac lumen suarum civitatum extitere, et quorum vitia cum pulcherrimis virtutibus collata plane evanescent. Sed si vel inveniri potuissent, mehercule quisque Cornelium praeter necessitatem sibi obtrectatoris crimen contrahere iure existimasset, improbassetque, quod in praestantissimis viris studiose naevos quosdam pusillos conquireret, et quasi maculas in sole.

De fide historica C. N. loquuturus diligentiorē lectorem ad *J. J. Hisely* dissertationem, inter alia opera ad rem nostram necessaria, allatam, ablegandum esse censeo. Est enim erudite scripta, quanquam in nonnullis iudicii acumen iure desideratur. Is vero scriptorem vitarum excellentium impp. ab aliis in rebus gestis enarrandis non valde dissentire docuit; ubi vero discesserit, aliis quibusdam quam ceteros fontibus usum fuisse. Non semper tamen omni negligentiae macula caret Cornelius. Neque potest par a scriptore vetere in omnibus rebus accuratio exigī, atque ab nostrum aliquo. Quis enim non facile discrimen illud perspicit, quod nostrates inter et antiquos intercedit; quum nos tam facili usu omnium necessariorum fontium aucti simus, antiqui non item. Quapropter singularis timiditas critico nunquam satis commendatur, in maiore aut minore alicui libro auctoritatis pondere adiudicando, ut ne leviter discrepantium opinionum alteram condemnet, ad coelum tollat alteram. Ceterum Cornelius Nepos quo maior sibi fides haberetur ipse iam satis prospexit. Non raro enim ut narrationis auctoritatem augeret, digito monstravit fontes, unde relata hauserit. Thucydidi se credere dixit II. 1. 4 et 9. I. ro. 4. IV. 2. 3. Eidem, quem una cum Theopompo et Timaeo laudat VII. 11. 1. Theopompum a se ceteris anteponi Iphicr. III. 2. Platoni fidem tribuit de amore Socratis

Alcib. VII. 2. 2. Xenophonti XVII. 1. 1. Dinonem IX. 5. 4. commemorat. Multos sibi fontes suppetere tradit VII. 1. 1. XV. 4. 5. Hannibale XIII. 3. ait se plurimum Sileno et Sosilo credere. De tempore Hannibalis exitii Atticum, Polybium, Sulpicium testes habet. Horum omnium et aliorum, quos silentio praeteriit, testimonia comparare, quod sit visum verius eligere, fas erat Praeter haec enim, quae satis et ipsa sunt multa, alia etiam iuvenies ubi tacite praestantissimorum historicorum vestigia presserit Cornelius. Continua eorum tractatione eorum sententias nonnunquam suas fecit quodammodo: veluti XV. 5. 3. „paritur pax bello“, satis fideliter Thucydideum illud ἐκ πολέμου μὲν γὰρ εἰρήνη μᾶλλον βεβαιούται expressisse videtur.

Verum est quod mireris historicorum patrem illum Herodotum, quum tot alii excitati sint, silentio ubi eo praetermissum. Id etiam admirationem auget, quod insigniter ab Herodoto aliquando est digressus. Locos contulit Hisely, qui ad Miltiadem uberius hanc rem tractavit. Varie hac de re a vv. dd. est iudicatum: iam enim existimabant, eum Herodoto credere noluisse, iam memoriae defectu ab eo aberrasse. Alii denique neutrum horum iniungere volentes, docebant omnino Herodotum ei ignotum fuisse. Sed quam iniuste hi iudicaverint, vix dignum est quod commemoretur. Quomodo enim decus illud historicorum, cuiquam doctorum igno-

tum esse poterat, quum eum omnes rerum periti continuo manibus tractarent? Utrum vero Herodotum neglexerit, an memoriae lapsu ab eo aberraverit, neutiquam statui posse puto. Atqui horum alterutrum accidissee vides. Alii fortasse ei fontes aderant, quos sequi mallet, nobis ignotos. Tam audacter eum sive negligentiae, sive inscitiae accusare, insolentis est. Dissensit ab aliis etiam scriptoribus: quod accidissee exemplis probabo ut VI. a Xenophonte, qui Hellen. III. 4. 7 — 10 rem aliter narrat. Sed hic etiam alios habuisse fontes putandus est. Unde enim haurire posset, fontes ei non defuere; quidni veritatem maluerit [quam falsum, non assequor; quodsi eius doctrinam spectamus, verum a falso discernere potis erat. Naturae forsasse humanae imbecillitate aliquando lapsus est. Sed haec non in vitiis ponenda, quae *aut incuria fudit, aut humana parum cavit natura*.

Quamobrem si universam Cornelii fidem spectamus, satis magna haec quidem est et nullo modo despectui habenda. Liber de vitiis excellentium imperatorum, propter insignes virtutes, quibus commendatur, praesertim propter illam simplicissimam ac facillimam pulcherrimarum rerum expositionem, studiosae potissimum inventutis gremio foveri debet. Praeclara enim facta quae continet, animos eorum alent, summa facilitas omnia haec eorum intelle-

ctui clare patefaciet, quo facilius alios difficiliore intelligant scriptores efficiet.

V.

Ex magno olim Cornelianorum operum numero, tantulum nobis nunc superest, quantum hoc parvulo volumine continetur. Haec quibus tempus pepercit, summum nobis deperditarum excitant desiderium. Quantum enim thesaurum nunc ignotarum rerum Cornelius suppeditasset, si eius scripta quae tantam iacturam sunt perpessa, feliciore eventu ad nos pervenissent! Profecto non ita multae res, tam in Graeca quam in Romana antiquitate nos laterent. Paucis nunc deperdita illa opera percurrere libet; quoniam de nonnullis eorum iam in superioribus quaedam exposita sunt, plurima autem obscuriora sunt, quam ut fusius de iis tractari possit.

1. Omnium Cornelii operum maximi momenti illud fuisse videtur

a) quod *virorum illustrium* vitas enarrabat, de quo supra pluribus egimus.

b) Aliud eius opus *Chronicorum libri* tres numero: qui res ab antiquissimis temporibus usque ad ipsius tempora gestas complectebantur. Opus illud summa brevitate, ut omnia Cornelianae, erat commendatum. Catullus Carm. 1.

. . . . . quum ausus es unus Italorum

Omne aevum tribus explicare chartis,

Doctis, Jupiter, et laboriosis!

Illud *tribus chartis* equidem cum aliis pro tribus libris dictum esse existimo, neque eos laudo qui *tribus chartis* ut *tribus verbis* pro *quam brevissime* usurpatum esse credunt. Gellius (NN. AA. XVII. 21. 3.) librum primum chronicorum commemorat, ergo et alii erant necessario. Opus hoc iam virili aetate Cornelium composuisse ut credam, his Catulli l. l. verbis adducor.

. . . . . Namque tu solebas

Meas esse aliquid putare nugas,

Jam tum, quum ausus es unus Italorum cet.

c) *Libri exemplorum*. Ex quinto eorum Gellius servavit fragmentum (VII. 18. 11.). Praeter quod duo tantum vocabula a Sosipatre Charisio (l. p. 119. Gramm. ed. Putsch.) sunt relata. Haec fragmentorum penuria impedit nos in argumento operis totius eruendo. Res quasdam ex historia illud breviter explicasse non temporis, sed rei de qua agebatur, ratione habita, ac propterea, quod exempla quaedam ad imitandum complecteretur, libros exemplorum, appellatum esse, verisimile est. Huius operis partem esse Catonis vitam, quam nunc habemus, antea dixi. Neque omnino id falso dixisse videor. Si quis enim alius, Cato ille, unicuique Romano-

rum praestantissimum virtutis exemplum et videbatur et erat.

d) *Epistolae Cornelii ad Ciceronem*. Lactant. div. inst. III. 15. 10.

e) *Vita Ciceronis*, Pluribus constabat libris. Gellius (XV. 28. pr.) enim primum eius librum commemoravit. Hanc singulari loco posuerim, non virorum illustrium libris immiscuerim, ceteras enim omnes magnitudine superabat. Huius vitae fragmenta ab Hensingero inventa et inter libros de historicis relata sunt ¹⁾. Huius praeterea duo fragmenta habemus: alterum servavit Gellius l. l., alterum Hieronym. epist. 71 ad Pammachium. c. 4.

f) Suetonius de illustribus Gramm. c. 4. Scripsisse Cornelium, librum quo distingueret *litteratum* ab *erudito*, memoriae tradidit.

En tibi Cornelii Nepotis opera deperdita omnia quorum nomina novimus. Sed praeter haec multa alia extitisse, nos tam Romani quam Graeci docent auctores, eaque tum historici tum Geographici argumenti. Quam rem fragmentorum collectione excussa probabis, si voles.

Fragmenta eius primus collegit *Andreas Schottus*: plurima exhibent *Bardilius* in ed. Corn. Nep.

---

1) Bardilius ea in ed. sua repetiit. T. II. Fragm. c. V.

Vol. II. et quae post cum Corn. editiones paratae sunt.

2) Jam vero quaedam spuria ac supposita Cornelli scripta brevi absolvamus.

a) Itali quondam critici, *Hermolaus Barbarus*, *Janus Parrhasius* aliique, opus quod *de viris illustribus urbis Romae* inscribitur, completiturque viros inde a Proca usque ad Pompeium clarissimos, incerti auctoris dum esse videbant, nominis similitudine permoti, Cornelio Nepoti adscriperunt. Aldus Manutius Plinio minori id adiudicabat. Nunc iure postliminio *Aurelio Victori* vv. dd. consensu est restitutum. Primus id docuit *A. Schottus* singulari commentatione in *Aurelium Victorem*.

b) Aliud opus, cuius auctorem Cornelium facere voluerunt, est *Historia Daretis Phrygii*, quam graece scriptam, Cornelius in latinum vertisse putabatur. Legebatur sane in vet. codd. Mss. nomen cuiusdam Cornelli: testis est *Andreas Schottus*. (epist. ad lectorem edit. Corn. praeposita.) Sed lingua, qua hoc opus conscriptum est, omnino auream aetatem non sapit, neque ullo modo, doctorum iudicio, Cornelio iniungi potest. *Josepho Iscano* Britanno, qui saec. XIII. init. vixit, opus hoc deberi Guilhelmi Camdeni etiam Britanni historici, testimonio, quod Schottus l. l. affert, evincitur.

Tum vero et *Dictys Cretenensis* ab eo latinus factus dicebatur, et *Epistola Alexandri M. ad Aristotelem* scripta. Quae quoniam ineptiae a nemine iam amplius creduntur, nos quoque iis non destinebimur.

Habes iam, lector doctissime, quae vel proprio studio rebus exploratis, vel aliorum sequutus iudicia, de Cornelio Nepote disputanda esse censui. In quibus si forte non ubique nobis veritatem exquirere contigit, eius tamen in toto hoc opusculo studiosi fuimus. Jam vero vale, et haec qualiacunque benevole accipe.

Rerum capita.

Praefatio.

- I. De vero libri, qui sub nomine Cornelli Nepotis venit, auctore eruendo.
- II. Vita Cornelli Nepotis.
- III. Interior operis quod Cornelio Nepoti adscribitur cognitio.
- IV. Institutum quod auctor in conscribendis vitis habuisse putandus est. — Stilus. Brevitati sin-
duit. Erasmi iniquum de Cornelio Nepote iudicium refellitur. Fides historica Cornelli Nepotis. Fontes.
- V. Cornelli Nepotis opera 1) deperdita 2) falso supposita.

T H E S E S.

I. Peccatur magno opere ab iis nostratium, qui opera sua publici iuris facturi latino sermone in iis conficiendis utuntur.

II. Mihi in latina lingua non maior Ciceronis auctoritas quam Plauti aut Terentii, Sallustii aut Livii: imo Tacito etiam tam libenter utor latinitatis magistro, quam illo summo oratorum.

III. Historiae fides valde suspecta: neque alia est origo huius vulgaris opinionis; in posteritate demum res gestas recte intelligi et certo teneri posse, nisi quod ex variis rumoribus auditionibusque, quae testibus oculatis nota fuerint, contrariis extinctis vel certe comminutis, unum quoddam ad posteros perfertur, et ut verum arripitur ac retinetur.

IV. Graeca lingua ad ediscendum quam latina faciliior est.
